

Iz poetike i estetike hrvatske Moderne:
F. Ferluga-Petronio, Cultura classica e italiana nel Dalmata
 Ante Tresić-Pavičić (1867-1949), Trieste, 1992.

Fenomen hrvatske Moderne u cjelini, njenih determinanti i široke problematike koju ona otvara, slojevitosti njenih pojavljivanja i očitovanja, teorijskih suodrednica, kritičkih i teorijskih kontroverzi, razumljivih iz obzora kulturnopovijesne zbilje razmeđa stoljeća, i povijesne uloge pojedinih njenih predstavnika predmet je vrlo širokih interdisciplinarnih istraživanja. Njome se bave ne samo istraživači i proučavatelji znanosti o književnosti, kroatisti i komparatisti, nego i lingvisti i filolozi, teatrolozi i muzikolozi, povjesničari umjetnosti i kulturni povjesničari.

Interes za Modernu, njenu složenost i specifičnosti kreće se tako u historiografski širokom obzoru razumijevanja, rasponu proučavanja i tumačenja raznolikih njenih vidova i dometa, sfera i korpusa teza te krugova problema. Odnosi se to i na pluralizam njenih estetika (artizam, simbolizam, secesija, neoromantizam, klasicizam), pojedinih teorijskih stajališta i poetičko-estetičkih nazora.

U bogatstvu i različitosti metodoloških pristupa i prosudbi, analitičkih i sintetičkih obrada pojava i činjenica, doprinosu pojedinaca, s obzirom na estetičku teoriju i praksu ovog u svemu novog povijesnog i stilskog razdoblja i na njegovu pluralističku strukturu i komponente, od iznimna je značenja pojava jednog djela na talijanskom jezičnom području o jednom od najznačajnijih predstavnika hrvatske Moderne, o Anti Tresiću-Pavičiću.

Autorica prve sintetičke monografije o Tresiću-Pavičiću, Fedora Ferluga-Petronio (slovenskog podrijetla, rođena u Trstu), po struci je klasični filolog, profesorica hrvatske književnosti na sveučilištu u Udinama i autorica brojnih i zapaženih djela, rasprava i studija s područja kroatistike, hrvatskog latiniteta, baroknog i drugih razdoblja, o M. Maruliću, J. Palmotiću, R. Kuniću i dr., te drugih područja istraživanja: filologije, onomastike, crkvene povijesti.

Svojom knjigom o klasičnoj i talijanskoj kulturi hrvatskog književnika iz razdoblja Moderne, Ante Tresića-Pavičića, *Cultura classica e italiana nel Dalmata Ante Tresić-Pavičić (1867-1949)*, Trieste, 1992, 119 stranica (poslije ove objavljena je i 1995. g. antologija o Tresiću-Pavičiću, u izdanju »Školske knjige«, bibl. »Erasmus«), Fedora Ferluga-Petronio pridonijela je znatno *reinterpretaciji, revalorizaciji i rehabilitaciji* književno-pjesničke osobnosti Ante Tresića-Pavičića, jednog od nesumnjivo najistaknutijeg predstavnika hrvatske Moderne, prema već utvrđenu historiografskom sudu, od Ante Petravića i Šime Vučetića, do Mate Zorića, Zlatka Posavca i Zorana Kravara.

Premda je u središtu autoričina interesa analiza književnog i pjesničkog opusa jednog od najproduktivnijeg hrvatskog pjesnika na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, u mnogomu zaboravljena u hrvatskoj književnoj kritici, kako i sama ističe i pokazuje, kao i utvrđivanje prave naravi Tresić-Pavičićevog pjesništva kojemu se vrlo površno pridijeva etiketa klasicizma, valja reći da entuzijazam autorice za buran život i široku djelatnost Tresić-Pavičića (u gotovo svim književnim rodovima) koju pomno i akribički iščitava i tumači, iz obzora hrvatske i europske književne i kulturne povijesti, proizlazi iz autoričine svijesti o potrebi inter-

disciplinarnog čitanja. Jedino je time zajamčeno temeljito i cjelovito prosuđivanje naravi Tresić-Pavičićeva pjesništva, njegova mjesta i značenja u povijesti hrvatske književnosti i kulture, kao i uklanjanja propusta i previda te neargumentiranih sudova dosadašnje historiografije.

Autorica iščitava Tresić-Pavičićev opus kroz nekoliko tematskih cjelina, lirsko-narativnu, prevodilačku i dramsku, ne zanemarujući pritom ni eksurse u povijesno, političko i kulturno pozade vremena kojem je Tresić bio ne samo svjedokom nego i živim sudionikom i djelatnikom, doživljavajući osobno burnu sudbinu političara, a svojim djelom izazivajući polemike i kontroverze.

U obzoru autoričine sintetičke obrade jest tako Ante Tresić-Pavičić doslovce »pjesnik-filozof par excellence« (str. 16), koji je »umio obuhvatiti najistančanije nijanse filozofskog jezika« (str. 20). Filozofsku dimenziju Tresićeve opusa, kao njegova integralnog dijela, a ne tek perifernog elementa, autorica prati od prve pjesničke zbirke, 1891. g. (»Glasovi s mora Jadranskoga«) do posljednje, 1928. (»Plavo cvieće«), a također i kroz njegova prozna djela, pripovijetke (posebice »Moć ljepote«), romane i putopise u kojima su sadržani autorovi teorijsko-estetički nazori i stajališta o umjetnosti i ljepoti. Imamo li u vidu filozofsko obrazovanje A. Tresića-Pavičića, njegovu doktorsku disertaciju s temom o Leibnizovu determinizmu (1892) i rasprave s područja filozofije i psihologije (»Hipoteza o odnosima duše i tijela«, 1900; »Nova hipoteza o mogućnosti odnošaja izmeđju duše i tijela«, 1901), to se više i temeljitije zasnovanijima pokazuju tvrdnje autorice o filozofskoj prirodi njegova pjesništva i spekulacijama platoničke inspiracije i o nekim estetičkim kategorijama

Autoričina monografija tako uz otkrivanje i isticanje sadržajno-formalnih inovativnih karakteristika Tresićeve pjesništva, versifikacijsko-akcenatske, metričke, nadalje stilske ekspresivnosti, te tematsko-idejnih konotacija, inspiracija, utjecaja i reminiscencija (Horacije, Tibul, Katul, Propercije, Lukrecije, Dante i dr.), obiluje i naznakama za jedan predstojeći dublji i sustavniji uvid u neke segmente Tresić-Pavičićeve refleksije o ontološkim, antropološkim i kozmološkim problemima. Isto tako autorica ne propušta upozoriti i na značajke njegove estetičke refleksije o čemu se dosad malo raspravljalo – s izuzetkom studija Zorana Kravara o baroku u kojima nam autor Tresića-Pavičića otkriva kao modernog manirista (1975) i proučavanja estetike u Hrvata Zlatka Posavca (1986) koji Tresića-Pavičića smatra najistaknutijim predstavnikom neoklasicizma u doba Moderne, obrazlažući njegove estetičke nazore, njegov sukob s mladima, i skrećući pozornost na njegovu teoriju kazališne umjetnosti.

Otvarajući pitanje o pravoj prirodi Tresićevih filozofskih stihova i s namjerom da se približi donošenju potpunijega suda kako o njegovu pjesničkom djelu tako i estetičkom profilu, F. Ferluga-Petronio otkriva Tresića-Pavičića kao »najsenzibilnijeg i najdubljeg pjesnika-filozofa svoga vremena« (p. 42). S uporištem u analizama nekih zbirki pjesama s filozofskom motivikom i tematikom (»Valovi misli i čuvstava«, »Sutonski soneti«), autorica ukazuje na prisustvo elemenata antičke i kršćanske filozofije (Platon, Plotin, stoicizam), klasične mitologije i religioznog doživljaja (Tresićevo religiozno pjesništvo međutim, na što autorica upozorava, valja razlikovati od kršćanskog značenja tog pojma).

Svoja razmatranja autorica ilustrira primjerima Tresićevih formulacija kojima nastoji na pojašnjenju njegova poimanja niza problema: duše, Boga, misterija vječnosti, beskonačnosti, smrti i života, ljudske egzistencije i spoznaje, prirode, kozmičke ljubavi, univerzuma, usuda, biti ljepote i savršenstva, istine, svjetlosti, svetog, apsoluta, povijesti i dr.

Ove pojmove autorica razmatra u obzoru Tresićevih esejističkih rasprava o književnosti i umjetnosti u kojima su izloženi principi njegove poetike i estetike (ne uvijek novi i napredni, primjerice kad je riječ o njegovim dramaturškim principima), ali također i pjesničkih ciklusa (u pjesmama kao što su »In mysterio requies«, »Vrieme«, »Sizifov trud«, »Molitva Sokrata na Ilissu«, »Uranion«, »In excelsis«, »Pjesnički vienac«, »Na grobu Lisinskoga«, »Newtonov zakon« i dr.).

Uz ove, autorica se zadržava i na Tresićevu neoklasicističkom modelu poimanja umjetnosti i teorijskim formulacijama, odnosu umjetnosti i prirode, produbljujući njegove teze i neke aspekte njegova književnog djela, kloneći se dosadašnjih »površnih čitanja« (p. 105), u nastojanju da analitički objektivno rasvijetli i argumentirano razloži svoje stajalište o pjesnikovoj veličini.

Uviđajući i izrijeком naglašavajući kako je Tresić-Pavičić »bio više pjesnik-filozof nego čisti filozof i ostavio nesumnjivo tragove u književnosti«, autorica uza sve to u svojoj monografiji upozorava na činjenicu da je ovaj izuzetno obrazovani književnik, plodan pisac novog tipa proze i pjesnik velike emotivne dubine i ekspresivne vrsnoće »obogatio novim filozofskim pojmovima hrvatski pjesnički izraz« (p. 101).

Hodočasnik ljepote i pjesnik himni ljepoti, vječnosti i svemogućnosti u svojim proznim tekstovima i povijesnim dramama, svojom refleksivnošću i dubinom svoje pjesničko-filozofske osobnosti, kako nam je otkriva F. Fedora Ferluga-Petronio, ostavlja zamjetno mjesto i prostor ne samo komparatističko-kroatističkim proučavanjima nego i interdisciplinarnom bavljenju. Upravo u tomu vidimo svu širinu i doprinos ove monografije i povijesti estetičke refleksije u Hrvata.

LJERKA SCHIFFLER

Zdravko Radman, Metafore i mehanizmi mišljenja, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1995, str. 210.

Knjiga *Metafore i mehanizmi mišljenja* Zdravka Radmana bavi se ulogom metafore u spoznajnoj teoriji, odnosno metaforom kao instrumentom spoznaje. Shvaćajući vrijednost metafore za formiranje naših znanja o svijetu knjiga sustavno stvara nacrt jedne epistemologije metafore od nacrta bitnih odlika metaforičnosti (što čini teorijski najzanimljiviji dio knjige, a čemu ću u ovom prikazu posvetiti malo više pozornosti), preko uloge metafore u spoznavanju novog do pitanja »ključnih metafora« kao globalnih svjetonazora. Iako je knjiga sastavljena uglavnom od članaka već objavljenih u domaćim i stranim časopisima, nema većih skokova u izlaganju pa se može čitati kao cjelina.

Autor prvo usredotočuje svoju pozornost na problem doslovnosti (*O granicama doslovnog značenja*) jer je on »značajan dio metaforičkog kompleksa i vjerojatno je najdelikatniji dio cijele problematike« (str. 18), budući da se metafora i poima kao stanoviti otklon od doslovnosti. Stoga Radman pita koliko je doslovno uistinu doslovno, pokazujući pri tom da je izjednačavanje doslovnog s ostenzivnim ili pak s opažajnim osuđeno na neuspjeh jer ono ne otklanja mogućnost dvosmislenosti tumačenja, tj. ne smanjuje stupanj